

Scriptie (7): titel als informatieve daad

Mr. L.J.A. Pieterse*

Er wordt wel gezegd dat wat voor de brief het adres is, voor een boek de titel behoort te zijn. Dat geldt ook voor werkstukken (papers, scripties, artikelen en zo meer) die op fiscaal terrein worden afgeleverd. Titels dienen een informatieve daad op te leveren en zij moeten – evenals tussenkopjes – erop zijn gericht het gebodene te ontsluiten en onder de aandacht te brengen van die lezers voor wie de inhoud ervan interessant kan zijn.¹ Daarom moet de titel ‘kenmerkend, (...) beknopt, bondig, zinrijk en zo mogelijk een monogram van de inhoud zijn’, aldus de bekende filosoof Schopenhauer.² Het bedenken van een titel die aan deze criteria voldoet, is niet altijd even eenvoudig en wordt wel een project op zich genoemd.³ De romancier Louis Couperus had de titel altijd in zijn hoofd zitten als hij met een nieuwe roman begon en ‘schreef die ontroerd boven op de eerste blanke pagina’.⁴ Ook zijn er die ‘een gehele doos vol titels’⁵ in voorraad hebben, al is dat uitzonderlijk te noemen.

Niet iedereen verstaat de kunst om een passend opschrift te verzinnen dat (een deel van) een opstel daadwerkelijk siert. Wat te denken van de – uit het leven gegrepen – titels: ‘Een stap in de goede richting?’, ‘Vragen naar de bekende weg’ of ‘Herkansingen voor de wetgever’? Ook een titel als ‘Enkele opmerkingen over opzet in het fiscaal strafrecht’ informeert degene die overweegt het geschrevene ter hand te nemen niet optimaal. Zo blijft hij zitten met de vraag waarover die opmerkingen dan gaan, maar verder valt er op deze titel eigenlijk niet veel af te dingen. Een enkeling verwacht een titel met een rebus of meent een zodanig gezochte – liefst vreemdtaalige – titel te moeten bedenken dat eigenlijk niemand hem meer kan plaatsen. Zo zegt de titel ‘If it is meant to be, is it really meant to be?!’⁶ niets en hij doet zelfs nogal geforceerd aan. In de slotzin van het artikel dat ‘achter’ dit opschrift schuilgaat, tracht de auteur het door hem betoogde in verband te brengen met de gekozen titel, maar overtuigend is dat bepaald niet te noemen. Ook titels die appelleren aan of een verband proberen te leggen met de rijkgeschakeerde wereld van de Griekse mythologie⁷ of die een te vaak aangehaalde passage uit het werk van Shakespeare bevatten,⁸ dienen wat mij betreft te worden vermeden. In zijn algemeenheid kan worden gezegd dat wijldloppige, twijfelachtige of zelfs misleidende titels tot de slechtste behoren.

Degene die iets op schrift stelt, dient daaraan een titel mee te geven die de lading dekt. Dat wil echter niet zeggen dat een auteur niet creatief mag zijn; een titel kan namelijk zo worden gekozen dat de lezer nieuwsgierig wordt naar het gebodene. Zo blinkt de titel ‘De lagere rechter hoort te wachten op de Hoge Raad’, die een column tooit,⁹ weliswaar niet uit in helderheid, maar hij wekt wel de belangstelling van de lezer. Hetzelfde geldt voor ‘Het meccanodoojsje der verongelijkten’.¹⁰ Deze – stellig fraaie – titel zou zomaar op de omslag van een dichtbundel kunnen staan, maar heeft met de inhoud van het geschrevene nauwelijks iets te maken. De auteur bespreekt namelijk enkele – aan de retorica ontleende – methoden en technieken om beslisprocessen in fiscale aangelegenheden te beïnvloeden. De insiders weten dat deze titel een verwijzing inhoudt naar wat gerust een vete mag worden genoemd, maar over deze voorkennis zal niet iedereen beschikken. Dat het hier – en in het vorige voorbeeld – om een opiniërende bijdrage (column) gaat, legt gewicht in de schaal, want voor dat genre gelden andere wetten. De titel ‘Ik wil een relatie met de belastingdienst’, die boven zo’n bijdrage staat, is wat dat betreft een treffende.¹¹ Hetzelfde geldt voor de prikkelende titels ‘De overheid en haar onwillig melkvee’¹² en ‘Handtekeningenjagers’.¹³ Dat ook

* Mr. L.J.A. Pieterse is verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

1 Zie over het belang van een goede titel: Gerard Reve, *Een Eigen Huis*, derde druk, L.J. Veen, Amsterdam/Antwerpen 1992, p. 131.

2 Arthur Schopenhauer, *Over lezen en zelf-denken*, Lannoo, Tielt/Den Haag 1955, p. 55.

3 Umberto Eco, *Hoe schrijf ik een scriptie?*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2010, p. 135 (*Come si fa una tesi di laurea* 1977, vertaald en bewerkt door Yond Boeke en Patty Krone).

4 Louis Couperus, ‘Hoe een roman geschreven wordt’, *De Haagsche Post*, 21 juli 1920. Een heruitgave van deze tekst verscheen in 1984 bij Birnie en Te Wechel te Deventer (zie p. 4).

5 Gerard Reve, *Brieven aan Ludo P. 1962-1980*, G.A. van Oorschot, Amsterdam 1986, p. 174.

6 Zie *WFR* 2012/6961, p. 924.

7 Zie *WFR* 2011/6902, p. 490.

8 Twee voorbeelden: *WFR* 2011/6904, p. 593 en *WFR* 2012/6954, p. 654.

9 Zie *WFR* 2011/6893, p. 152.

10 Deze Opinie is van de hand van R.A.V. Boxem en is gepubliceerd in *NtFR* 2011/162.

11 G.J.M.E. de Bont, ‘Ik wil een relatie met de belastingdienst’ (Opinie), *NtFR* 2010/1365.

12 D. Brüll, ‘De overheid en haar onwillig melkvee’, *WFR* 1980/5462, p. 797.

13 W. Bruins Slot, ‘Handtekeningenjagers’, *WFR* 2000/6375, p. 269.

bij bijdragen aan feest- of vriendenbundels de teugels kunnen worden gevierd als het om de titel gaat ('May I borrow your brains, please?',¹⁴ om een voorbeeld te noemen), zou ik niet willen betogen. Zo'n boek wordt doorgaans aangeboden aan een hoogleraar die afscheid neemt, en dat is in wetenschappelijke zin een betrekkelijk serieuze aangelegenheid. De titel die zo'n bijzonder boek draagt 'dient kort en *to the point* te zijn en met een knipoog naar het verleden'.¹⁵ 'Het verloren paradijs van de eenvoud' is zo'n titel.¹⁶ De zojuist aangehaalde vuistregel geldt ook voor bijdragen aan dergelijke bundels.¹⁷ Deze regel kan eveneens worden aangehouden als het om de titel van een paper of scriptie gaat, maar de belangrijkste eis is dat hij, de titel dus, de betekenis van de inhoud raakt en daar vol van is. Een titel als 'Zwart geld stinkt (niet)', die een student aan een scriptie heeft meegegeven, laat nogal wat interpretatiemogelijkheden open en 'Het zwarte gat van het buitenland' laat, om de door de auteur gebruikte beeldspraak vast te houden, de potentiële lezer in het duister tasten over de inhoud ervan. De laatstgenoemde titels hebben gemeen dat zij de lezer onvoldoende concrete informatie bieden over wat hij kan verwachten, al is dat euvel te ondervangen door met een verklarende ondertitel te werken. Op deze manier kan de auteur ruimte creëren om een wat lossere, pakkende titel te gebruiken, zoals 'De Toren van Babel'^{18, 19} of 'Het is uit de hand gelopen',²⁰ om twee titels van academische redes te noemen. Het is uiteraard wel zaak dat de combinatie van titel en ondertitel ertoe leidt dat klare wijn wordt geschonken.

In het fiscale discours zijn titels van publicaties aan te wijzen die een min of meer klassieke status hebben verworven en zich als het ware in het collectieve geheugen hebben vastgezet, zoals 'Voordeel beogen, voordeel verwachten',²¹ 'Fiscale mythologie',²² 'Terug naar Pierson?'²³ of het tot de verbeelding sprekende 'Hoe maak ik vijanden voor het leven?',²⁴ zij het dat zij deze status vooral aan de inhoud van het betoogde danken. De titel 'De rol van de Raad van State bij fiscale wetgeving'²⁵ is weliswaar van recentere datum, maar is er een die al wel de nodige faam heeft weten te verwerven. In dit artikel legt de auteur bloot dat de staatssecretaris van Financiën zich doorgaans niet veel gelegen laat liggen aan de adviezen van de Raad van State, en dat is een bevinding die niet onopgemerkt is gebleven. 'Mezelf als persoon' is een titel die veel minder bekend is, maar in bepaalde Amsterdamse kringen op grote waardering mag rekenen.²⁶ Dat in deze columnachtige tekst een bewindspersoon ongenadig de maat wordt genomen, heeft daarmee stellig te maken.

Maar om niet al te zeer af te dwalen: de portee van het voorgaande zal wel niemand zijn ontgaan. De student die een tenenkrommende titel presenteert, mag erop rekenen dat zijn scriptiebegeleider hem wijst op het gebrek (aan slagkracht) dat daaraan kleeft, maar het is uiteraard niet de bedoeling dat de docent op eigen gezag de titel aanpast (een redacteur van een bekend tijdschrift wil nog wel eens de titel van een bijdrage wijzigen zonder de moeite te nemen ruggespraak met de auteur te plegen; een grotere zonde is bijna niet denkbaar).

14 Deze titel is te vinden in: S. van Weeghel en Ch.J. Langereis (red.), *Van Brunschot-bundel: De grote lijn*, Kluwer, Deventer 2006, p. 63.

15 Ewoud Hondius, 'De vrouwen van Radboud' (Column), *AA* 2007/6, p. 495.

16 H.A. Kogels en P.J.C. Oerlemans (red.), *Het verloren paradijs van de eenvoud. De Moor-bundel*, Kluwer, Deventer 1996.

17 Met R.E.C.M. Niessen schreef ik enkele jaren geleden: 'Wij achten het een must dat een titel van een opstel niet alleen goed en trefend wordt gekozen, maar ook dat deze relatief kort wordt gehouden' (zie: 'Enkele aantekeningen over het fenomeen feestbundel', *WFR* 2007/6733, par. 3).

18 S.J.C. Hemels, *De Toren van Babel. Grenzen aan de autonomie van de belastingwetgever en de invloed daarvan op (fiscale) wetenschapsbeoefening* (oratie Rotterdam), Sdu Uitgevers, Den Haag 2011.

19 Een bevriende emeritus hoogleraar belastingrecht schreef mij: 'Een ambitieuze oratie, die er in veel opzichten uitspringt. Maar of het aanbeveling verdient het enthousiasme van de inwoners van Babel tot voorbeeld te nemen (vgl. p. 47), betwijfel ik, gezien de in Genesis 11 beschreven ontkenning.'

20 J.J.M. Jansen, *Het is uit de hand gelopen. Over te ver doorgesloten instrumentalisering van het belastingrecht* (afscheidsrede Rotterdam), Kluwer, Deventer 2012.

21 H.J. Doedens, 'Voordeel verwachten, voordeel beogen', in: J.E.A.M. van Dijck en Ch.P.A. Geppart (red.), *Smeetsbundel*, Kluwer, Deventer 1967, p. 109-126. Deze bundel bevat ook de door J.E.A.M. van Dijck geschreven klassieker: 'Wie geniet het inkomen?' (p. 159 e.v.).

22 D. Brüll, *Fiscale mythologie*, FED, Deventer 1974.

23 J. Rensema, 'Terug naar Pierson?', in: *Tolvrije Gedachten. Groninger fiscaliteiten*, Kluwer, Deventer 1980, p. 9 e.v.

24 J.E.A.M. van Dijck, 'Hoe maak ik vijanden voor het leven?', in: Ch.J. Langereis e.a. (red.), *Fantasie en Durf*, FED, Deventer 1991, p. 33 e.v.

25 Tj. Hoekstra, 'De rol van de Raad van State bij fiscale wetgeving', *WFR* 2006/6668, p. 462 e.v.

26 P.J. Wattel, 'Mezelf als persoon', *FED* 2001/197.